

**Daniel Eryk Lach ■ Sebastian Samol
Krzysztof Ślebzak**

**Ustawa
o ubezpieczeniu społecznym
z tytułu wypadków przy pracy
i chorób zawodowych**

Komentarz

praktyczne komentarze

Oficyna

a Wolters Kluwer business

**Daniel Eryk Lach ■ Sebastian Samol
Krzysztof Ślebzak**

**Ustawa
o ubezpieczeniu społecznym
z tytułu wypadków przy pracy
i chorób zawodowych**

Komentarz

Warszawa 2010

Oficyna
a Wolters Kluwer business

Stan prawny na 1 grudnia 2009 r.

Wydawca:
Magdalena Stojek-Siwińska

Redaktor prowadzący:
Małgorzata Buczna

Opracowanie redakcyjne:
Izabela Ratusińska

Skład, łamanie:
Andrzej Gudowski

© Copyright by
Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2010

ISBN: 978-83-264-0106-0

Wydane przez:
Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Redakcja Książek
01-231 Warszawa, ul. Płocka 5a
tel. (022) 535 80 00, (022) 535 82 00
31-156 Kraków, ul. Zaczysze 7
tel. (012) 630 46 00
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
Księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów.....	9
Ustawa z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych.....	11
ROZDZIAŁ 1. PRZEPISY OGÓLNE.....	11
Art. 1. [Przedmiot regulacji]	11
Art. 2. [Słowniczek]	15
Art. 3. [Wypadek przy pracy – definicja].....	28
Orzecznictwo	63
Art. 4. [Choroba zawodowa – definicja]	72
Orzecznictwo	73
Art. 5. [Ustalanie okoliczności wypadku przy pracy – tryb]	73
ROZDZIAŁ 2. RODZAJE ŚWIADCZEŃ Z TYTUŁU WYPADKÓW PRZY PRACY I CHOROÓB ZAWODOWYCH, WARUNKI NABYWANIA PRAWA DO ŚWIADCZEŃ, ZASADY I TRYB ICH PRZYZNAWANIA, USTALANIA ICH WYSOKOŚCI ORAZ ZASADY ICH WYPŁATY.....	81
Art. 6. [Katalog świadczeń. Wyłączenia i przedawnienie prawa do świadczeń].....	81
Art. 7. [Zakres stosowania ustawy o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia chorobowego]	100
Art. 8. [Prawo do zasiłku chorobowego].....	113
Art. 9. [Wysokość zasiłku chorobowego i świadczenia rehabilitacyjnego, podstawa ich wymiaru]	114
Art. 10. [Prawo do świadczeń – zasady ustalania i wypłaty]	126

Art. 11. [Jednorazowe odszkodowanie]	127
Orzecznictwo	130
Art. 12. [Zasady ustalania i wypłaty jednorazowego odszkodowania]	132
Orzecznictwo	135
Art. 13. [Jednorazowe odszkodowanie dla członków rodziny ubezpieczonego]	137
Orzecznictwo	139
Art. 14. [Jednorazowe odszkodowanie dla członków rodziny ubezpieczonego – zasady ustalania i wypłaty]	140
Orzecznictwo	142
Art. 15. [Podmiot uprawniony do przyznania jednorazowego odszkodowania]	143
Art. 16. [Stały lub długotrwały uszczerbek na zdrowiu – zasady ustalania]	144
Art. 17. [Świadczenia rentowe]	146
Art. 18. [Renta z tytułu niezdolności do pracy i renta szkoleniowa]	152
Orzecznictwo	153
Art. 19. [Renta rodzinna – dodatki]	154
Orzecznictwo	155
Art. 20. [Waloryzacja, minimalne świadczenie]	155
Art. 21. [Wyłączenie prawa do świadczeń]	157
Orzecznictwo	163
Art. 22. [Zasady odmowy przyznania świadczeń z ubezpieczenia wypadkowego]	164
Art. 23. [Finansowanie świadczeń zdrowotnych ze środków funduszu wypadkowego]	166
Art. 23a. [Finansowanie świadczeń zdrowotnych ze środków funduszu wypadkowego – delegacja ustawowa]	170
ROZDZIAŁ 3. ZBIEG PRAWA DO ŚWIADCZEŃ	173
Art. 24. [Zbieg prawa do świadczeń – zasiłek chorobowy, wyrównawczy, świadczenie rehabilitacyjne]	173
Art. 25. [Zbieg prawa do renty]	174
Art. 26. [Zbieg prawa do renty i emerytury]	175
Orzecznictwo	178

ROZDZIAŁ 4. ZASADY RÓŻNICOWANIA STOPY PROCENTOWEJ SKŁADKI NA UBEZPIECZENIE WYPADKOWE Z TYTUŁU WYPADKÓW PRZY PRACY I CHORÓB ZAWODOWYCH W ZALEŻNOŚCI OD ZAGROŻEŃ ZAWODOWYCH I ICH SKUTKÓW	180
Art. 27. [Okres obowiązywania stopy procentowej składki]	180
Art. 28. [Zryczałtowana i zindywidualizowana stopa procentowa składki na ubezpieczenie wypadkowe]	182
Art. 29. [Grupa działalności płatnika]	187
Art. 30. [Kategoria ryzyka dla grupy działalności]	188
Art. 31. [Wskaźnik korygujący i kategoria ryzyka dla płatnika składek]	192
Art. 32. [Informowanie płatnika o wysokości stopy procentowej składki]	199
Art. 33. [Ustalanie stopy procentowej składki w sytuacjach szczególnych. Delegacja ustawowa]	203
Art. 34. [Przekazywanie danych do Zakładu przez płatnika składek]	206
Art. 35. [Kontrola u płatników składek – następstwa]	209
Art. 36. [Podwyższenie płatnikowi składek]	211
ROZDZIAŁ 5. ZASADY FINANSOWANIA PREWENCJI WYPADKOWEJ.....	213
Art. 37. [Prewencja wypadkowa – zasady finansowania i wydatkowania].....	213
ROZDZIAŁ 6. ZMIANY W PRZEPISACH OBOWIĄZUJĄCYCH ORAZ PRZEPISY PRZEJŚCIOWE I KOŃCOWE	215
Art. 38. [Zmiana ustawy o powszechnym obowiązku obrony RP]	215
Art. 39. [Zmiana kodeksu pracy]	215
Art. 40. [Zmiana ustawy o ochronie roszczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy]	217
Art. 41. [Zmiana ustawy o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu]	217
Art. 42. [Zmiana ustawy o wykonywaniu mandatu posła i senatora]	218
Art. 43. [Zmiana ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych]	218
Art. 44. [Zmiana ustawy o emeryturach i rentach z FUS]	219
Art. 45. [Zmiana ustawy o ubezpieczeniu chorobowym]	221
Art. 46. [Prawo właściwe – wnioski o jednorazowe odszkodowanie]	221
Orzecznictwo	223

Art. 47. [Wnioski o jednorazowe odszkodowanie – działalność pozarolnicza i współpraca]	224
Art. 48. [Prawo właściwe – wysokość jednorazowego odszkodowania]	225
Art. 48a. [Prawo właściwe – wypadki funkcjonariuszy Służby Celnej]	225
Art. 49. [Prawo właściwe – świadczenia z tytułu wypadków w drodze do i z pracy]	226
Art. 49a. [Prawo właściwe – świadczenia z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych]	227
Orzecznictwo	228
Art. 50. [Prawna kwalifikacja rent]	231
Orzecznictwo	233
Art. 51. [Prawo właściwe – jednorazowe odszkodowanie – pogorszenie się stanu zdrowia]	233
Art. 52. [Renta rodzinna i jednorazowe odszkodowanie]	234
Art. 53. [Pierwszy rok składkowy. Rezygnacja z ustalania indywidualnej kategorii ryzyka płatnika do roku 2006]	235
Art. 54. [Minimalna stopa procentowa dla grup działalności (ustalana do dnia 31 marca 2007 r.)]	237
Art. 55. [Wysokość jednorazowego odszkodowania]	238
Art. 56. [Jednorazowe odszkodowanie FGŚP]	238
Art. 57. [Odesłanie]	240
Art. 58. [Sprawy nieuregulowane]	240
Orzecznictwo	242
Art. 59. [Prawo tymczasowe – przepisy wykonawcze]	242
Art. 60. [Czasowy zakres obowiązywania art. 34 ust. 3 i art. 36]	243
Art. 61. [Utrata mocy]	243
Art. 62. [Wejście w życie]	244

WYKAZ NAJWAŻNIEJSZYCH SKRÓTÓW

Biul. SAKa	–	Biuletyn Sądu Apelacyjnego w Katowicach
Biul. SN	–	Biuletyn Sądu Najwyższego
FGŚP	–	Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych
FUS	–	Fundusz Ubezpieczeń Społecznych
M.P.Pr.	–	Monitor Prawa Pracy
OFE	–	Otwarty Fundusz Emerytalny
OSA	–	Orzecznictwo Sądów Administracyjnych
OSNAP	–	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Administracyjna, Pracy
OSNAPiUS	–	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSP	–	Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPiKA	–	Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
PiP	–	Państwo i Prawo
PiZS	–	Praca i Zabezpieczenie Społeczne
PKD	–	Polska Klasyfikacja Działalności
Prok. i Pr.	–	Prokuratura i Prawo
St. Iur.	–	Studia Iuridica
St. Pr.-Ek.	–	Studia Prawno-Ekonomiczne

Ustawa

z dnia 30 października 2002 r.

o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych

(tekst jedn.: Dz. U. z 2009 r. Nr 167, poz. 1322)

Rozdział 1

Przepisy ogólne

Art. 1. [Przedmiot regulacji]

Ustawa określa:

- 1) rodzaje świadczeń z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych oraz warunki nabywania prawa do tych świadczeń;**
- 2) zasady i tryb przyznawania świadczeń, ustalania ich wysokości oraz zasady ich wypłaty;**
- 3) zasady różnicowania stopy procentowej składki na ubezpieczenie społeczne z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych w zależności od zagrożeń zawodowych i ich skutków;**
- 4) zasady finansowania prewencji wypadkowej.**

1. Ubezpieczenie wypadkowe jako część systemu ubezpieczeń społecznych. Omawiając ustawę z dnia 30 października 2002 r. o ubezpie-

czeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych¹, należy w pierwszej kolejności zwrócić uwagę, że reforma ubezpieczenia wypadkowego, zapowiedziana już w ustawie z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych², wprowadzona została dopiero od dnia 1 stycznia 2003 r., a zatem z czteroletnim opóźnieniem w stosunku do pozostałych gałęzi ubezpieczenia społecznego (emerytalnego, rentowego i chorobowego).

Ustawa wypadkowa uchyliła ustawę z dnia 12 czerwca 1975 r. o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych, która, normując świadczenia przysługujące poszkodowanym tak od pracodawcy (jednorazowe odszkodowanie, świadczenie wyrównawcze, odszkodowanie za przedmioty osobistego użytku oraz przedmioty niezbędne do wykonywania pracy uszkodzone lub utracone w wyniku wypadku przy pracy), jak i od ZUS (renty inwalidzkie i rodzinne) była w istocie rzeczy aktem przynależnym zarówno do prawa pracy, jak i prawa ubezpieczeń społecznych.

2. Cechy odróżniające ubezpieczenie wypadkowe od regulacji wcześniejszej. Nowa ustawa wypadkowa, o czym przesądziła regulacja ustawy systemowej wyodrębniająca ryzyko ubezpieczeniowe wypadkowe, dotyczy świadczeń z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych jako świadczeń ubezpieczeniowych, co pociąga za sobą określone konsekwencje. Przede wszystkim źródłem ich finansowania są składki tworzące fundusz wypadkowy, wyodrębniony w ramach Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Z tego powodu odpowiednio znowelizowano przepisy kodeksu pracy, wprowadzając art. 237¹ § 1 k.p., zgodnie z którym pracownikowi, który uległ wypadkowi przy pracy lub zachorował na chorobę zawodową przysługują świadczenia z ubezpieczenia społecznego, określone w odrębnych przepisach. W tym kontekście Sąd Najwyższy uznał, że ubezpieczeniowy charakter świadczeń z tytułu ubezpieczenia wypadkowego daje podstawę do stwierdzenia, że w aktualnym stanie prawnym roszczenie o jednorazowe odszkodowanie z tytułu wypadku przy pracy lub choroby zawodowej nie podlega przedawnieniu. Ustawa

¹ Tekst jedn.: Dz. U. z 2009 r. Nr 167, poz. 1322.

² Tekst jedn.: Dz. U. z 2007 r. Nr 11, poz. 74 z późn. zm.

wypadkowa nie zawiera żadnej szczególnej regulacji w tym względzie, brak też podstaw do stosowania przepisów kodeksu pracy o przedawnieniu przewidujących, że roszczenia ze stosunku pracy ulegają przedawnieniu z upływem 3 lat od dnia, w którym stały się wymagalne³.

W doktrynie zwrócono ponadto uwagę na znaczne poszerzenie zakresu podmiotowego nowej ustawy w stosunku do wcześniejszej regulacji, ograniczonej w istocie do pracowników. Nowa ustawa zawiera regulację prawną wspólną dla ogółu ubezpieczonych (z wyjątkiem rolników). W literaturze podkreśla się nie tylko jej całościowy i kompleksowy charakter oraz jednolitość przyjętych rozwiązań prawnych, ale także zwraca uwagę na przebudowany katalog świadczeń wypadkowych i zmianę zasad wypłacania odszkodowania za przedmioty uszkodzone lub utracone w związku z wypadkiem przy pracy⁴. Zgodnie z przepisem art. 1 ustawy wypadkowej określa ona przede wszystkim rodzaje świadczeń z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych. Katalog tych świadczeń został ujednolicony, zrezygnowano z podziału na świadczenia przysługujące od pracodawcy i od ZUS, a także z różnicowania charakteru pracodawców (uspołecznione i nieuspołecznione zakłady pracy). Ustawa reguluje także warunki nabywania prawa do tych świadczeń. Szczegóły omówione zostaną w komentarzu do art. 6 i następnych. Ponadto ustawa reguluje zasady i tryb przyznawania świadczeń, ustalania ich wysokości oraz zasady ich wypłaty, przy czym, zgodnie z art. 7 ustawy wypadkowej, przy ustalaniu prawa do zasiłku chorobowego, świadczenia rehabilitacyjnego oraz zasiłku wyrównawczego, podstawy wymiaru i ich wysokości, a także przy ich wypłacie, stosuje się odpowiednio przepisy ustawy z dnia 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa⁵, z uwzględnieniem przepisów ustawy wypadkowej.

Nowością jest wprowadzenie przepisów regulujących różnicowanie stopy procentowej składki na ubezpieczenie społeczne z tytułu wypadków

³ Por. wyrok z dnia 8 sierpnia 2007 r., II UK 23/07, OSNP 2008, nr 19–20, poz. 296.

⁴ Por. W. Sanetra, *O założeniach nowego systemu świadczeń z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych*, PiZS 2003, z. 3, s. 2 i n.; T. Bińczycka-Majewska, *Charakterystyka i zakres świadczeń w systemie ubezpieczenia z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych*, PiZS 2003, z. 5, s. 14 i n.

⁵ Tekst jedn.: Dz. U. z 2005 r. Nr 31, poz. 267 z późn. zm.

przy pracy i chorób zawodowych w zależności od zagrożeń zawodowych i ich skutków, a także zasady finansowania prewencji wypadkowej (szerzej na ten temat w komentarzu do art. 27 i n. oraz 37). Doktryna podkreśla, że jest to wyraz zmienionego podejścia do kwestii prewencyjnego oddziaływania systemu świadczeń. Ponieważ ma on charakter ubezpieczeniowy, a świadczenia wypłacane są przez ZUS, zatem jedyną możliwością wpływania na podejmowanie przez podmioty zatrudniające ubezpieczonych (płatników składek) działań ograniczających ryzyko występowania wypadków przy pracy i chorób zawodowych jest różnicowanie składki w zależności od występujących u nich zagrożeń zawodowych oraz ich skutków⁶.

Warto zauważyć, że regulując zasady i tryb przyznawania świadczeń ustawa przewiduje także okoliczności, których wystąpienie po stronie ubezpieczonego pozbawia go prawa do świadczeń z tytułu ubezpieczenia wypadkowego. Artykuł 21 wiąże ten skutek z udowodnionym naruszeniem przez ubezpieczonego przepisów dotyczących ochrony życia i zdrowia, spowodowanym przez niego umyślnie lub wskutek rażącego niedbalstwa, a także z sytuacją, w której ubezpieczony przyczynił się w znacznym stopniu do spowodowania wypadku, będąc w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środków odurzających lub substancji psychotropowych. W. Sanetra zauważa, że regulacja ta również wyraża prewencyjną funkcję systemu ubezpieczenia wypadkowego, gdyż skłaniać ma ubezpieczonych do wykazywania odpowiedniej przezorności przy wykonywaniu pracy⁷. Można w tym kontekście wskazać także na dyskusyjną w doktrynie kwestię, na ile ubezpieczenia społeczne mogą służyć celom represyjnym i wychowawczo-dyscyplinującym⁸.

3. Czasowy zakres zastosowania nowej ustawy. Należy też zauważyć, co zostanie szerzej omówione w części komentarza poświęconej

⁶ Por. W. Sanetra, *O założeniach...*, s. 2 i n.

⁷ *Ibidem*.

⁸ I. Jędrasik-Jankowska, *Wpływ winy uszkodzonego na prawo do świadczeń z ubezpieczenia społecznego*, PiP 1970, z. 1, s. 119; tejsze, *Pozbawienie prawa do świadczeń z ubezpieczenia społecznego*, PiZS 1986, z. 5–6, s. 31–32 oraz T. Bińczycka-Majewska, *Uwagi o winie w prawie ubezpieczenia społecznego (w:) Problemy prawa pracy i polityki społecznej*, Acta Universitatis Lodzensis, Folia Iuridica 58, Łódź 1993, s. 217–219.

przepisom przejściowym, że, zgodnie z art. 49a ust. 1 ustawy wypadkowej, znajduje ona zastosowanie do spraw o świadczenia z tytułu wypadków przy pracy, które nastąpiły począwszy od dnia 1 stycznia 2003 r., przy czym dotyczy to także świadczeń z tytułu chorób zawodowych, jeżeli uszczerbek na zdrowiu spowodowany taką chorobą został stwierdzony po dniu 31 grudnia 2002 r. Do spraw o świadczenia z tytułu wypadków, które nastąpiły przed dniem 1 stycznia 2003 r., oraz z tytułu uszczerbku na zdrowiu spowodowanego chorobą zawodową, a stwierdzonego przed tą datą, stosuje się przepisy obowiązujące w dniu, w którym nastąpił wypadek, lub w którym stwierdzono uszczerbek na zdrowiu spowodowany chorobą zawodową.

Art. 2. [Słowniczek]

Użyte w ustawie określenia oznaczają:

- 1) „fundusz wypadkowy” – fundusz wyodrębniony w ramach Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, o którym mowa w przepisach ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz. U. z 2007 r. Nr 11, poz. 74, z późn. zm.), zwanych dalej „przepisami o systemie ubezpieczeń społecznych”;**
- 2) „lekarz orzecznik” – lekarza orzecznika Zakładu Ubezpieczeń Społecznych;**
- 2a) „komisja lekarska” – komisję lekarską Zakładu Ubezpieczeń Społecznych;**
- 3) „okres ubezpieczenia wypadkowego” – okres podlegania ubezpieczeniu wypadkowemu, a także okres podlegania ubezpieczeniu społecznemu lub zaopatrzeniu emerytalnemu przed dniem 1 stycznia 1999 r.;**
- 4) „płatnik składek” – płatnika składek na ubezpieczenie wypadkowe w rozumieniu przepisów o systemie ubezpieczeń społecznych;**
- 5) „przeciętne wynagrodzenie” – przeciętne miesięczne wynagrodzenie w gospodarce narodowej w poprzednim roku, ogłaszane do celów emerytalnych w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski” przez Prezesa Głównego Urzędu**

Statystycznego, stosowane poczynając od drugiego kwartału każdego roku przez okres jednego roku;

- 6) „ustawa o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia chorobowego” – ustawę z dnia 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (Dz. U. z 2005 r. Nr 31, poz. 267, z późn. zm.);
- 7) „ustawa o emeryturach i rentach z FUS” – ustawę z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz. U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227);
- 8) „rok składkowy” – okres obowiązywania stopy procentowej składek na ubezpieczenie wypadkowe należnych za okres od dnia 1 kwietnia danego roku do dnia 31 marca następnego roku;
- 9) „rejestr REGON” – krajowy rejestr urzędowy podmiotów gospodarki narodowej;
- 10) „rodzaj działalności według PKD” – rodzaj przeważającej działalności zakodowanej według Polskiej Klasyfikacji Działalności w rejestrze REGON;
- 11) „ubezpieczony” – osobę fizyczną podlegającą ubezpieczeniu wypadkowemu, a także osobę, która przed dniem 1 stycznia 1999 r. podlegała ubezpieczeniu społecznemu lub zaopatrzeniu emerytalnemu, z wyłączeniem osób podlegających ubezpieczeniu społecznemu rolników;
- 12) „ubezpieczenie wypadkowe” – ubezpieczenie społeczne z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych w rozumieniu przepisów o systemie ubezpieczeń społecznych;
- 13) „uraz” – uszkodzenie tkanek ciała lub narządów człowieka wskutek działania czynnika zewnętrznego;
- 14) „Zakład” – Zakład Ubezpieczeń Społecznych.

1. Fundusz wypadkowy. Artykuł 2 ustawy wypadkowej pełni rolę „słowniczka”, definiując na użytek ustawy szereg pojęć. Pierwszym z nich jest „fundusz wypadkowy”. Ustawa odwołuje się tu do przepisów ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych. Zgodnie z art. 55 ustawy systemowej w ramach FUS wyodrębnia się fundusze: emerytalny, rentowy, chorobowy, oraz wypadkowy. Z funduszu

wypadkowego finansowane są świadczenia określone w przepisach ustawy wypadkowej, a także koszty prewencji wypadkowej. Ponadto ustawa systemowa przewiduje obowiązek utworzenia funduszu rezerwowego dla ubezpieczenia wypadkowego ze środków pozostających w dniu 31 grudnia każdego roku na rachunku funduszu wypadkowego, pomniejszonych o kwoty niezbędne do zapewnienia wypłat świadczeń przypadających na pierwszy miesiąc kolejnego roku. Należy zaznaczyć, że środki funduszu rezerwowego mogą być wykorzystane jedynie na uzupełnienie niedoborów funduszu wypadkowego.

2. Lekarz orzecznik i komisje lekarskie. Reformując system zabezpieczenia społecznego, ustawodawca wprowadził także nowy model oceniania niezdolności do pracy, jej stopnia oraz ustalania daty powstania niezdolności do pracy, trwałości lub przewidywanego okresu niezdolności do pracy, związku przyczynowego niezdolności do pracy lub śmierci z określonymi okolicznościami, trwałości lub przewidywanego okresu niezdolności do samodzielnej egzystencji, wreszcie celowości przekwalifikowania zawodowego. Zgodnie z art. 14 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych⁹ zadania te wykonuje lekarz orzecznik Zakładu, zwany dalej „lekarzem orzecznikiem”. Na podstawie art. 14 ust. 2a ustawy o emeryturach i rentach z FUS osobie zainteresowanej przysługuje sprzeciw od orzeczenia lekarza orzecznika do komisji lekarskiej Zakładu, zwanej dalej „komisją lekarską”, w ciągu 14 dni od dnia doręczenia tego orzeczenia. Komisja lekarska, rozpatrując sprzeciw lub zarzut wadliwości, dokonuje oceny niezdolności do pracy i jej stopnia oraz ustalenia okoliczności, o których mowa w art. 14 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS.

Orzeczenie lekarza orzecznika, od którego nie wniesiono sprzeciwu lub co do którego nie zgłoszono zarzutu wadliwości, albo orzeczenie komisji lekarskiej stanowi dla organu rentowego podstawę do wydania decyzji w sprawie świadczeń przewidzianych w ustawie, do których prawo jest uzależnione od stwierdzenia niezdolności do pracy oraz niezdolności do samodzielnej egzystencji (art. 14 ust. 3 ustawy o emeryturach i rentach z FUS).

⁹ Tekst jedn.: Dz. U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227.

Szczegółowe zasady i tryb, a także organizację orzekania o niezdolności do pracy przez lekarzy orzeczników i komisje lekarskie, jak również zasady sprawowania nadzoru nad jego wykonywaniem oraz szczególne kwalifikacje zawodowe wymagane od lekarzy orzeczników i lekarzy wchodzących w skład komisji lekarskich określa rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z dnia 14 grudnia 2004 r. w sprawie orzekania o niezdolności do pracy¹⁰.

3. Zakres podmiotowy ubezpieczenia wypadkowego i okres podlegania ubezpieczeniu wypadkowemu. Zakres podmiotowy ubezpieczenia wypadkowego oraz okres ubezpieczenia wypadkowego rozumiany jako okres podlegania ubezpieczeniu wypadkowemu uregulowany został w przepisach ustawy systemowej. Zgodnie z art. 12 tej ustawy obowiązkowemu ubezpieczeniu wypadkowemu podlegają osoby podlegające ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym, z wyjątkami określonymi w ust. 2 i 3 art. 12.

Katalog osób podlegających obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym zawiera art. 6 ustawy systemowej, wymieniając osoby fizyczne, które na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej są: pracownikami¹¹ (z wyłączeniem prokuratorów); osobami wykonującymi pracę nakładczą; członkami rolniczych spółdzielni produkcyjnych i spółdzielni kółek rolniczych; osobami wykonującymi pracę na podstawie umowy agencyjnej lub umowy zlecenia albo innej umowy o świadczenie usług, do której zgodnie z kodeksem cywilnym stosuje się przepisy dotyczące zlecenia¹² oraz osobami z nimi współpracującymi; osobami prowadzącymi pozarolniczą

¹⁰ Dz. U. Nr 273, poz. 2711.

¹¹ Warto przypomnieć, że za pracownika uważa się także osobę wykonującą pracę na podstawie umowy agencyjnej, umowy zlecenia lub innej umowy o świadczenie usług, do której zgodnie z kodeksem cywilnym stosuje się przepisy dotyczące zlecenia albo umowy o dzieło, jeżeli umowę taką zawarła z pracodawcą, z którym pozostaje w stosunku pracy, lub jeżeli w ramach takiej umowy wykonuje pracę na rzecz pracodawcy, z którym pozostaje w stosunku pracy.

¹² Należy przy tym mieć na uwadze, że obowiązek ten nie dotyczy uczniów gimnazjów, szkół ponadgimnazjalnych, szkół ponadpodstawowych lub studentów, do ukończenia 26 lat (art. 6 ust. 4 ustawy systemowej), a także zleceniobiorcy wykonujący pracę poza siedzibą lub miejscem prowadzenia działalności zleceniodawcy (art. 12 ust. 3 ustawy systemowej).

działalność¹³ oraz osobami z nimi współpracującymi; posłami i senatorami pobierającymi uposażenie oraz posłami do Parlamentu Europejskiego wybranymi w Rzeczypospolitej Polskiej; osobami pobierającymi stypendium sportowe; pobierającymi stypendium, słuchaczami Krajowej Szkoły Administracji Publicznej; osobami wykonującymi odpłatnie pracę, na podstawie skierowania do pracy, w czasie odbywania kary pozbawienia wolności lub tymczasowego aresztowania; osobami pobierającymi zasiłek dla bezrobotnych, świadczenie integracyjne lub stypendium w okresie odbywania szkolenia, stażu lub przygotowania zawodowego dorosłych, na które zostały skierowane przez powiatowy urząd pracy lub inne podmioty; osobami pobierającymi stypendium na podstawie przepisów o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy w okresie odbywania studiów podyplomowych i niepozostawania w zatrudnieniu; duchownymi; żołnierzami niezawodowymi pełniącymi czynną służbę, z wyłączeniem żołnierzy pełniących służbę wojskową w charakterze kandydata na żołnierza zawodowego oraz żołnierzy pełniących okresową służbę wojskową; osobami odbywającymi służbę zastępczą; funkcjonariuszami Służby Celnej; osobami przebywającymi na urloпах wychowawczych lub pobierającymi zasiłek macierzyński albo zasiłek w wysokości zasiłku macierzyńskiego; osobami pobierającymi świadczenia socjalne wypłacane w okresie urlopu oraz osobami pobierającymi zasiłek socjalny wypłacany na czas przekwalifikowania zawodowego i poszukiwania nowego zatrudnienia, a także osobami pobierającymi wynagrodzenie przysługujące w okresie korzystania ze świadczenia górniczego albo w okresie korzystania ze stypendium na przekwalifikowanie, wynikające z odrębnych

¹³ Zgodnie z art. 8 ust. 6 ustawy systemowej za osobę prowadzącą pozarolniczą działalność uważa się: osobę prowadzącą pozarolniczą działalność gospodarczą na podstawie przepisów o działalności gospodarczej lub innych przepisów szczególnych; twórcę i artystę (przy czym uznanie działalności za twórczą lub artystyczną i ustalenie daty jej rozpoczęcia następuje w formie decyzji Komisji do Spraw Zaopatrzenia Emerytalnego Twórców, działającej przy ministrze właściwym do spraw kultury); osobę prowadzącą działalność w zakresie wolnego zawodu; wspólnika jednoosobowej spółki z ograniczoną odpowiedzialnością oraz wspólników spółki jawnej, komandytowej lub partnerskiej, a także osobę prowadzącą niepubliczną szkołę, placówkę lub ich zespół, na podstawie przepisów o systemie oświaty.

przepisów lub układów zbiorowych pracy; osobami pobierającymi świadczenie szkoleniowe wypłacane po ustaniu zatrudnienia.

W wyroku z dnia 19 marca 2007 r. Sąd Najwyższy podkreślił, że obowiązek ubezpieczenia społecznego osoby prowadzącej działalność gospodarczą wynika z przepisów prawa i nie jest uzależniony od woli ubezpieczonego lub organu rentowego¹⁴. Sąd Apelacyjny w Warszawie uznał z kolei, że brak przychodu z prowadzonej działalności pozarolniczej nie skutkuje wyłączeniem z obowiązku ubezpieczenia społecznego osób prowadzących taką działalność¹⁵. W literaturze wskazuje się, że prawną konstrukcję ubezpieczeń społecznych cechuje automatyzm i przymus prawny. Obowiązkowy stosunek ubezpieczenia wypadkowego powstaje zatem z mocy ustawy, przede wszystkim jako następczy skutek wykonywania szeroko rozumianego zatrudnienia¹⁶.

Przechodząc do wyłączeń można wskazać, że zgodnie z art. 12 ust. 2 ustawy systemowej ubezpieczeniu wypadkowemu nie podlegają: bezrobotni pobierający zasiłek dla bezrobotnych lub świadczenie integracyjne; posłowie do Parlamentu Europejskiego, osoby wykonujące pracę nakładczą; osoby pobierające stypendium na podstawie przepisów o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy w okresie odbywania studiów podyplomowych i niepozostawania w zatrudnieniu; żołnierze niezawodowi pełniący czynną służbę; osoby przebywające na urlopach wychowawczych lub pobierające zasiłek macierzyński albo zasiłek w wysokości zasiłku macierzyńskiego; osoby pobierające świadczenia socjalne wypłacane w okresie urlopu oraz osoby pobierające zasiłek socjalny wypłacany na czas przekwalifikowania zawodowego i poszukiwania nowego zatrudnienia, a także osoby pobierające wynagrodzenie przysługujące w okresie korzystania ze świadczenia górniczego albo w okresie korzystania ze stypendium na przekwalifikowanie, wynikające z odrębnych przepisów lub układów zbiorowych pracy. Wyłączono także podmioty, które dobrowolnie przystąpiły do ubezpieczenia emerytalno-rentowego zgodnie z art. 7 ustawy systemowej, lub które na mocy art. 10 tej ustawy dobrowolnie je

¹⁴ III UK 133/06, OSNP 2008, z. 78, poz. 114.

¹⁵ Wyrok z dnia 28 lutego 2006 r., III AUa 1082/05, Apel.–W-wa 2006, z. 3, poz. 12.

¹⁶ T. Bińczycka-Majewska, *Zabezpieczenie ryzyka starości w nowym systemie prawnym*, St. Pr.-Ek. 2003, z. 67, poz. 9.

kontynuują ze względu na odpadnięcie obowiązkowego tytułu ubezpieczeniowego. Ponadto nie podlegają ubezpieczeniu wypadkowemu osoby wykonujące pracę na podstawie umowy agencyjnej lub umowy zlecenia albo innej umowy o świadczenie usług, do której zgodnie z kodeksem cywilnym stosuje się przepisy dotyczące zlecenia, zwane dalej „zleceniobiorcami” oraz osoby z nimi współpracujące, jeżeli wykonują pracę poza siedzibą lub miejscem prowadzenia działalności zleceniodawcy (art. 12 ust. 3 ustawy systemowej). Wyjątek ten zostanie poniżej omówiony bardziej szczegółowo.

Wątpliwości budzić może regulacja art. 12 ust. 2a ustawy systemowej. Zgodnie z tym przepisem nie podlegają ubezpieczeniu wypadkowemu osoby pobierające świadczenie szkoleniowe wypłacane po ustaniu zatrudnienia. Jego wykładnia gramatyczna jest jasna, z drugiej jednak strony w ustępie 1 art. 12 jako wyjątki *expressis verbis* wskazano jedynie regulację ust. 2 i 3 art. 12. Mając jednak na uwadze wykładnię systemową oraz funkcjonalną omawianych przepisów trzeba uznać, że generalna reguła z art. 12 ust. 1 ustawy systemowej, zgodnie z którą ubezpieczeniu wypadkowemu podlegają osoby podlegające ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowemu, doznaje ograniczeń wynikających nie tylko z przepisów ustępów 2 i 3, ale także 2a tegoż artykułu.

Wracając do wyjątku uregulowanego w art. 12 ust. 3 ustawy systemowej, warto zwrócić uwagę na rozgraniczenie pojęć „siedziba pracodawcy” oraz „miejscę prowadzenia działalności zleceniodawcy”. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 20 maja 2008 r.¹⁷, stwierdził, że należy odwołać się w pierwszym rzędzie do językowego znaczenia tych terminów i uznał, że pojęcie „siedziby” odnosi się do miejsca, gdzie ktoś stale przebywa (mieszka), miejsca gdzie znajduje się jakaś instytucja. Z kolei zwrot „miejscę prowadzenia działalności zleceniodawcy” wskazuje nie tylko na aspekt terytorialny, ale również na substrat materialny i organizacyjny w postaci zgromadzenia środków produkcji (świadczenia usług), zorganizowania miejsca pracy, kierowania działalnością przez zleceniodawcę poprzez wyznaczanie zadań i wydawanie poleceń czy wskazówek odnośnie do tego, jak zadanie ma być wykonane. Dla określenia miejsca prowadze-

¹⁷ II UK 291/07, niepubl.

nia działalności przez zleceniodawcę nie ma zatem znaczenia określenie w ewidencji działalności gospodarczej miejsca jej prowadzenia jako obszar całego kraju. Uzasadnieniem dla wyjątku statuowanego w art. 12 ust. 3 ustawy wypadkowej jest bowiem ta okoliczność, że we wskazanych w tym przepisie wypadkach zleceniodawca nie organizuje zatrudnienia i nie ma bezpośredniego wpływu na warunki wykonywania pracy przez zleceniobiorców. Z tego powodu oceniając omawianą kwestię, należy zwracać uwagę nie tyle na formalny wpis w ewidencji działalności gospodarczej, co raczej na konkretne warunki wykonywania zlecenia.

Cel przepisu art. 12 ust. 3 akcentował także Sąd Apelacyjny w Katowicach, uznając, że jest nim wyłączenie z obowiązkowego ubezpieczenia wypadkowego tych zleceniobiorców, którzy swą pracę wykonują nie tylko poza siedzibą zleceniodawcy, ale także poza miejscem prowadzenia jego działalności, inaczej mówiąc – poza granicami, do których można rozciągnąć ryzyko ubezpieczenia wypadkowego. Przyjęcie rozumowania, że zleceniobiorcy wykonujący pracę (już tylko) poza siedzibą zleceniodawcy nie podlegają obowiązkowi ubezpieczenia wypadkowego, pozostawiałoby poza ubezpieczeniem wypadkowym szeroką grupę zleceniobiorców narażonych na ryzyko wypadku, w szczególności tych, którzy swą pracę wykonują w miejscu prowadzenia działalności przez zleceniodawcę¹⁸.

Okres podlegania ubezpieczeniu wypadkowemu uregulowano, w odniesieniu do konkretnych tytułów ubezpieczeniowych, w obszernym katalogu art. 13 ustawy systemowej. Zgodnie z tym przepisem wymienione podmioty podlegają obowiązkowi ubezpieczenia wypadkowego w okresach trwania stosunku zatrudnieniowego, prowadzenia działalności gospodarczej, pobierania uposażenia, rozmaitych stypendiów, zasiłków, świadczenia integracyjnego, świadczenia szkoleniowego, pozostawiania w stanie duchownym lub w stanie służby, pozostawiania na urlopie wychowawczym lub pobierania zasiłku macierzyńskiego.

4. Płatnik składek. Także pojęcie „płatnik składek” zdefiniowano w ustawie systemowej – art. 4 pkt 2. W obszernym katalogu wskazano na podmioty, których obowiązkiem jest, zgodnie z art. 17 ustawy systemowej obliczenie, rozliczenie i przekazanie co miesiąc do ZUS składek na ubez-

¹⁸ Por. wyrok SA w Katowicach z dnia 31 stycznia 2008 r., III AUa 564/07, Lex nr 470131.

pieczenie wypadkowe. Ze względu na specyfikę tych zadań płatnikami są przede wszystkim podmioty zatrudniające ubezpieczonych, a także wypłacające im rozmaite świadczenia, będące podstawą obowiązku ubezpieczeniowego, wyjątkowo – przede wszystkim w sytuacji prowadzenia działalności gospodarczej – sami ubezpieczeni.

5. Przeciętne wynagrodzenie. Podstawą dla ustalania i ogłaszania przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w gospodarce narodowej w poprzednim roku jest przepis art. 20 pkt 1 lit. a ustawy o emeryturach i rentach z FUS. Zgodnie z Komunikatem Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego z dnia 10 lutego 2009 r.¹⁹ przeciętne wynagrodzenie w gospodarce narodowej w 2008 r. wyniosło 2943,88 zł.

6. Ustawa z dnia 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa. Ustawa wypadkowa zawiera odniesienia do ustawy z dnia 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa²⁰, co wynika z faktu, że najczęściej występujące w praktyce świadczenia z tytułu wypadku przy pracy lub choroby zawodowej (zasilek chorobowy i wyrównawczy, świadczenie rehabilitacyjne) są w istocie rzeczy szczególną postacią świadczeń pieniężnych gwarantowanych na okoliczność niezdolności do pracy ze względu na chorobę lub macierzyństwo²¹.

Warto w tym kontekście zwrócić uwagę na przepisy art. 7 i 9 ustawy wypadkowej, zgodnie z którymi w odniesieniu do ubezpieczenia wypadkowego odpowiednie zastosowanie znajdują przepisy ustawy zasiłkowej dotyczące ustalania prawa do zasiłku chorobowego, świadczenia rehabilitacyjnego i zasiłku wyrównawczego, podstawy wymiaru, wysokości oraz wypłaty tych świadczeń, z uwzględnieniem jednak przepisów ustawy wypadkowej. Szczegóły omówione zostaną w komentarzach do art. 7 i 9.

¹⁹ M. P. z 2009 r. Nr 9, poz. 112.

²⁰ Tekst jedn.: Dz. U. z 2005 r. Nr 31, poz. 267 z późn. zm.

²¹ Zgodnie z art. 2 ustawy o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa ubezpieczenie chorobowe obejmuje zasiłek chorobowy, świadczenie rehabilitacyjne, zasiłek wyrównawczy, zasiłek macierzyński oraz zasiłek opiekuńczy.

7. Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Także ustawa o emeryturach i rentach z FUS jest przywoływana w przepisach ustawy wypadkowej. Jak już wspomniano wyżej, dotyczy to między innymi odpowiedniego stosowania przepisów tej ustawy odnośnie do trybu orzekania o niezdolności do pracy przy ustalaniu przez lekarza orzecznika stałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu oraz jego związku z wypadkiem przy pracy lub chorobą zawodową (art. 16 ust. 2 ustawy wypadkowej). Zgodnie z art. 17 przepisy ustawy o emeryturach i rentach z FUS stosuje się odpowiednio przy ustalaniu prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy, renty szkoleniowej, renty rodzinnej i dodatku do renty rodzinnej dla sieroty zupełnej z tytułu ubezpieczenia wypadkowego, do ustalenia wysokości tych świadczeń oraz ich wypłaty, oczywiście z uwzględnieniem przepisów ustawy wypadkowej²². Ponadto przepisy tej ustawy znajdują także zastosowanie do ustalania wysokości dodatku dla sieroty zupełnej oraz dodatku pielęgnacyjnego (art. 19), terminów i zasad waloryzacji tych dodatków, jak również renty z ubezpieczenia wypadkowego (art. 20 ust. 1), a także ustalania wysokości renty z tytułu niezdolności do pracy, renty szkoleniowej oraz renty rodzinnej z ubezpieczenia wypadkowego (art. 20 ust. 2).

8. Pojęcie roku składkowego, rejestru REGON oraz rodzaju działalności według PKD. Ustawa wprowadza także pojęcie roku składkowego, które oznacza okres obowiązywania stopy procentowej składek na ubezpieczenie wypadkowe należnych za okres od dnia 1 kwietnia danego roku do dnia 31 marca następnego roku. Termin ten został wprowadzony ze względu na przyjęcie w ubezpieczeniu wypadkowym koncepcji różnicowania stopy procentowej składki w zależności od zagrożeń zawo-

²² Jako szczególną regulację ustawy wypadkowej wskazać można między innymi na ustępy 2 i 3 art. 17, zgodnie z którymi świadczenia takie jak renta z tytułu niezdolności do pracy, renta szkoleniowa, renta rodzinna i dodatek do renty rodzinnej dla sieroty zupełnej, przysługują niezależnie od długości okresu ubezpieczenia wypadkowego oraz bez względu na datę powstania niezdolności do pracy spowodowanej wypadkiem przy pracy lub chorobą zawodową, a przy ustalaniu podstawy wymiaru renty nie stosuje się ograniczenia wskaźnika wysokości podstawy, o którym mowa w art. 15 ust. 5 ustawy o emeryturach i rentach z FUS.

dowych i ich skutków. Zasady różnicowania uregulowano w rozdziale 4 ustawy (art. 27–36) i zostaną one bliżej omówione w komentarzach do tych przepisów. W tym miejscu można jedynie zaznaczyć, że stopę procentową składki na ubezpieczenie wypadkowe ustala się na rok składkowy, a podstawą dla jej ustalenia jest kategoria ryzyka ustalona dla grupy działalności płatnika (według PKD ujętego w rejestrze REGON w dniu 31 grudnia poprzedniego roku) korygowana za pomocą wskaźnika uwzględniającego kategorię ryzyka danego płatnika składek.

Z tego powodu istotne jest wskazanie, że pojęcie „rejestr REGON” oznacza krajowy rejestr urzędowy podmiotów gospodarki narodowej, natomiast „rodzaj działalności według PKD” to rodzaj przeważającej działalności prowadzonej przez płatnika zakodowanej według Polskiej Klasyfikacji Działalności w rejestrze REGON. Szczegóły dotyczące PKD zawiera wprowadzone na podstawie art. 40 ust. 2 ustawy z dnia 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej²³, rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2007 r. w sprawie Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD)²⁴.

9. Definicja legalna urazu – problematyka skutków psychicznych zdarzenia oraz rozgraniczenie pojęć „czynnik zewnętrzny” i „przyczyna zewnętrzna”. Jedną z czterech przesłanek normatywnych definiujących wypadek przy pracy jest skutek w postaci urazu lub śmierci poszkodowanego. Z tego powodu w „słowniczku” zdefiniowano także pojęcie urazu, stwierdzając, że pojęcie to oznacza uszkodzenie tkanek ciała lub narządów człowieka wskutek działania czynnika zewnętrznego. Oznacza to istotne zawężenie gwarancji spełnienia świadczeń wynikających z ustawy wyłącznie do sytuacji, gdy nagle zdarzenie wywołane przyczyną zewnętrzną i mające związek z pracą wywołało skutki o charakterze fizycznym, a nie jedynie psychicznym. Innymi słowy wypadek przy pracy można stwierdzić tylko wtedy, gdy wystąpiły obrażenia ciała, natomiast dla oceny jego wystąpienia bez znaczenia są ewentualne skutki wypadku w sferze psychicznej poszkodowanego (czy to związane z samym wypadkiem i towarzyszącym mu stresem, czy to będące następstwem procesu leczenia).

²³ Dz. U. Nr 88, poz. 439 z późn. zm.

²⁴ Dz. U. Nr 251, poz. 1885 z późn. zm.